

Σημειώσεις πάνω στον ρόλο του Κράτους στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης

Carbure¹

Αυτές οι σημειώσεις λήφθηκαν ως μέρος μιας συνεχιζόμενης δουλειάς για την τρέχουσα κρίση πανδημίας. Στη διάρκεια αυτής της κρίσης γίναμε μάρτυρες αυτού του ασυνήθιστου εξαιρετικού γεγονότος: μέσα σε λίγες μέρες περάσαμε από μια ελεύθερη αγορά εργασίας σε μια κατάσταση στην οποία το κράτος αποφασίζει ποιος θα εργαστεί και ποιος όχι και κάτω από ποιες συνθήκες. Οι παρούσες σημειώσεις θέτουν, μεταξύ άλλων ερωτημάτων, αυτό της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και του ρόλου που το Κράτος παίζει στην καπιταλιστική κοινωνία, ποιες προκλήσεις και ποιες πρακτικές καλύπτουν την κρατική διαχείριση των πληθυσμών. Αυτό το ερώτημα είναι κομβικό για τα οικονομικά, πολιτικά, υγειονομικά κ.ά. προβλήματα που αναδύθηκαν από την κρίση. Δεν θα θέσουμε αυτά τα προβλήματα εδώ ευθέως, θα προσπαθήσουμε απλά να δώσουμε στους εαυτούς μας μερικά θεωρητικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να τα επιλύσουμε. Αυτές είναι σημειώσεις εργασίας, διαμορφωμένες ώστε να είναι ευανάγνωστες. Δεν έχουν τον σκοπό μιας αναλυτικής θεωρητικής επεξεργασίας αλλά μιας προπαρασκευαστικής “λείανσης” του εδάφους γι’ αυτό το μεγάλο εργοτάξιο.

Για να χρησιμοποιήσουμε μια μαρξιστική κοινοτοπία, αυτό που το κράτος διαχειρίζεται είναι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων ωσάν αυτές οι σχέσεις να είναι σχέσεις μεταξύ πραγμάτων. Ο τρόπος που εμφανίζεται αρχικά δεν είναι “πολιτικός”, συνίσταται σε έναν μεγάλο αριθμό προσωπικού και υποδομών, ταξινόμησης και καταγραφής όλων των ειδών, πρακτικών προτύπων που αφορούν τόσο τη μορφή όσο και τη φύση των πραγμάτων που παράγονται όσο και των σχέσεων μεταξύ υποκειμένων. [Το κράτος] είναι, όμως, και “πολιτικό”, με την έννοια ότι αποτελεί έναν τόπο διαβούλευσης μεταξύ τμημάτων της τάξης των καπιταλιστών, μια περιοχή πέρα από τις καθαρά σχέσεις της αγοράς: η “εκτελεστική εξουσία” λειτουργεί, φυσικά, αλλά επίσης διαβουλεύεται και οι αποφάσεις της δεν είναι ευνοϊκές ομόφωνα για όλους τους καπιταλιστές πρωταγωνιστές, υπάρχουν διαιτησίες. Επειδή η αγορά εμπεριέχει ανταγωνισμό και, συνεπώς, αποκλίνοντα, ακόμα και ανταγωνιστικά συμφέροντα, όταν το κράτος εφαρμόζει μια λεγόμενη “οικονομική πολιτική”, ακόμα κι αν το κάνει ευνοώντας τον άλλο ή τον άλλο καπιταλιστή, πρέπει με κάποιο τρόπο να είναι ανεξάρτητο έστω κι αν αυτή η ανεξαρτησία σημαίνει επίσης αντιπαλότητες μεταξύ διαφόρων τμημάτων της καπιταλιστικής τάξης. Βλέποντας τα πράγματα από ψηλά πρόκειται για μια “σχετική αυτονομία” και είναι σημαντικό να δώσουμε έμφαση σ’ αυτό για να θυμόμαστε ότι το Κράτος δεν ανήκει ευθέως στους καπιταλιστές, νοουμένων ως ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής, ότι έχει τα δικά του χαρακτηριστικά εντός των καπιταλιστικών σχέσεων, σχέσεις που χωρίς την παρέμβασή του πιθανόν να μην ήταν δυνατό να επεκταθούν σε ολόκληρη την έκταση της κοινωνίας.

Όσον αφορά την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, που θα μας απασχολήσει εδώ, αυτή έχει προσεγγιστεί με πολλούς τρόπους. Μπορούμε – εντάξει, δογματικά, όπως έκανε ο Brunhoff [*State and Capital - Research on economic policy*, Maspero, 1981] – ξεκινώντας από το πολύ γενικό γεγονός ότι στον τύπο $X-E-X'$, το συγκεκριμένο εμπόρευμα, που αντιστοιχεί στην εργατική δύναμη, υπολογίζεται στον γενικό τύπο μόνο όταν αγοράζεται και όταν καταναλώνεται παραγωγικά, ως ένα εμπόρευμα. Το “X” υπάρχει σε σχέση με το “E” [εμπόρευμα] εργατική δύναμη μόνο ως ένα μέσο αγοράς. Αυτό που συμβαίνει πριν ή μετά δεν είναι ζήτημα του καπιταλιστή αλλά του εργάτη – και πιο συγκεκριμένα της γυναίκας του· ας περάσουμε σ’ αυτό προς στιγμή.

Επειδή πρέπει να είναι ιδιοκτήτης της εργατικής του δύναμης, ο εργάτης είναι υπεύθυνος για την δική του αναπαραγωγή. Ο μισθός, που υποτίθεται ότι καλύπτει αυτό το κόστος και εμφανίζεται ως πληρωμή για τη δουλειά που κάνει, ποτέ δεν πληρώνει κάτι περισσότερο από την εργασία που είναι αναγκαία για την καθημερινή αναπαραγωγή του ώστε να μπορεί να εκτελεί αυτή την εργασία. Ο μισθός δεν λαμβάνει ποτέ “αυτόματα” υπόψιν οτιδήποτε υπάρχει έξω από αυτόν τον εργάσιμο χρόνο, πράγματα όπως ασθένεια, εξαρτώμενα παιδιά, μεταβολές των τιμών ή κρίσεις κλπ. Ούτε λαμβάνει υπόψιν, προφανώς,

1 Στμ. Μεταφρασμένο από εδώ: <https://carbureblog.com/2020/06/03/notes-sur-le-role-de-letat-dans-la-reproduction-de-la-force-de-travail>.

τον κίνδυνο της ανεργίας: αυτό που ως άνεργος μπορείτε να πάρετε δεν μπορεί να είναι μισθός, επειδή δεν περιέχει καμμία υπερεργασία.

Ο άμεσος μισθός πληρώνει μόνο την αναγκαία εργασία, την εργατική δύναμη που καταναλώνεται άμεσα στην παραγωγική διαδικασία σε σχέση με το κοινωνικά καθορισμένο κόστος της ημερήσιας συντήρησης του εργάτη, εξ ου και η διάκριση μεταξύ άμεσου και έμμεσου μισθού, που έχει ιστορικά παραχθεί στο πέρασμα από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, και αποτελεί αντικείμενο αγώνων και προσαρμογών, αγώνων που παίρνουν διάφορες μορφές ανάλογα με τον χρόνο και τον τόπο.

Το γεγονός ότι οι εργάτες βρίσκονται υπό πίεση στην αγορά εργασίας, ο ανταγωνισμός μεταξύ τους και ο μόνιμος κίνδυνος να περιπέσουν στη φτώχεια, έχουν επίσης ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη πειθαρχηση, τον περιορισμό των περιθωρίων διαπραγμάτευσης ή απλά την ευελιξία του εργατικού δυναμικού. Το γεγονός παραμένει ότι η αναγκαία εργασία υπερβαίνεται πάντα από υπερεργασία και ότι τοποθετείται αυθόρμητα στο χαμηλότερο όριο της αναπαραγωγής.

Ο καταπιεστικός ρόλος του Κράτους και η ικανότητα καταναγκασμού που έχει είναι μεταξύ των παραγόντων που του δίνουν τον ρόλο που έχει στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης: η καπιταλιστική κοινωνική σχέση δεν μπορεί να είναι μια άμεση υποταγή του εργάτη στον καπιταλιστή, ο καπιταλιστής δεν μπορεί να υιοθετήσει ο ίδιος αυτόν τον ρόλο συνθήκης. Είναι, επιπλέον, αυτή η συγκεκριμένη επιβεβαίωση που θεμελιώνει την νομιμοποίηση του κράτους στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις: δεν εκφράζει πλέον τις ιδιοτροπίες του δεσπότη αλλά την καπιταλιστική κοινωνική σχέση, η οποία εγγράφεται σε θεσμούς και σε νόμους.

Έχοντας γίνει ο εγγυητής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, το κράτος είναι εγγυητής της κοινωνικής αναπαραγωγής νοούμενης ως αναπαραγωγής όλων των συνηθών της εκμετάλλευσης: ελευθερία, ιδιοκτησία, δημόσια τάξη. Βλέπουμε εδώ ότι όσοι ζητούν ένα “κοινωνικό” κράτος, στο όνομα αυτής της ίδιας νομιμοποίησης λαμβανομένης κυριολεκτικά, δεν υπερασπίζονται παρά ένα χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού κράτους εναντίον άλλων, που είναι εξίσου αδιαχώριστα.

Η “νομιμοποίηση” του κράτους έγκειται στην ικανότητά του να νομοθετεί και να διαμορφώνει τμήματα του εργατικού δυναμικού, είναι αυτό που ορίζει ποιό τμήμα είναι ενσωματωμένο και ποιο είναι περιθωριακό, με νόμους καθώς και με αποκλεισμούς από τα δικαιώματα. Σε τομείς με μεγάλη ζήτηση σε φτηνή εργασία, όπου οι μισθοί μπορούν να πέσουν κάτω από το κατώφλι της απλής αναπαραγωγής, όπως οι κατασκευές και η γεωργία, η εργασία μπορεί να στρατολογηθεί και από όσους δεν έχουν δικαιώματα (μετανάστες, άτομα χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα), ή από όσους δεν έχουν ίσα δικαιώματα², μια συνθήκη που είναι κοντά στη δουλεία, όπως είναι η περίπτωση για παράδειγμα των μεταναστών εργατών στα αραβικά βασίλεια.

Παρόμοια, ο κεντρικός ρόλος των γυναικών στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης συνεπάγεται την σύσταση ενός οικογενειακού δικαίου διακριτού από το εργατικό δίκαιο, που στηρίζει και ενδυναμώνει τις έμφυλες διαιρέσεις παντού όπου είναι αναγκαίο, καθώς και τον καθορισμό “μιας δημόσιας και μιας ιδιωτικής σφαίρας”: κι εδώ έχουμε μια εξωτερικότητα και μια εσωτερικότητα, διαφορετικά αρθρωμένων. Σε όλες τις περιπτώσεις, η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης αφορά μια κατατμημένη εργατική δύναμη, η οποία απαιτεί διαφορετικά επίπεδα αναπαραγωγής, και η αναπαραγωγή της είναι που την τυποποιεί και την επιβεβαιώνει: **η αναπαραγωγή και ο κατακερματισμός αλληλοπλέκονται και αλληλοκαθορίζονται.**

Η ιστορία της κοινωνικής νομιμοποίησης του σύγχρονου κράτους είναι αυτή ενός κράτους που συγκροτήθηκε στη διάρκεια των αρχών του καπιταλισμού υπό το καθεστώς της απόσπασης απόλυτης υπεραξίας, με την άνοδο του στάτους του “ελεύθερου” εργάτη και την ενδημική φτώχεια που επακολούθησε, την προσφυγή στην καταναγκαστική εργασία, την αποτυχία της διαχείρισης της εξαθλίωσης από τα εργοστάσια και την ιδιωτική φιλανθρωπία, την ανάγκη νομοθέτησης του εργάσιμου χρόνου κάτω από τον κίνδυνο της φυσικής εξάντλησης της υπό διαμόρφωση τάξης, πολιτικών για την οικογένεια και την υγιεινή κλπ. Με όποιον τρόπο και να αρθρώσουμε θεωρητικά αυτή τη διαδικασία, το γεγονός παραμένει ότι οι καπιταλιστές, ακόμα και σε ένα πατερναλιστικό μοντέλο, πάντοτε αποτύγχαναν να πάρουν τον έλεγχο της τάξης που παρήγαγαν, ει μη μόνο ως ενός εργατικού δυναμικού προς “εισαγωγή” στην παραγωγική διαδικασία.

2 Στμ. Στο πρωτότυπο: “...ou former un droit inégalitaire...”.

Είναι έξω από το πλαίσιο του εργοστασίου ή της φάμπρικας που έπρεπε να πραγματοποιηθεί αυτή η απόκτηση ελέγχου, από ένα τμήμα της καπιταλιστικής τάξης που δεν εμπλεκόταν άμεσα με την παραγωγή και είχε την ικανότητα να λαμβάνει υπόψιν τα γενικά συμφέροντα της τάξης τους, μερικές φορές ακόμα και εις βάρος των ειδικών συμφερόντων κάποιων καπιταλιστών. Την ίδια στιγμή που νόμοι και πρότυπα άρχισαν να πλαισιώνουν τις καθарές σχέσεις της αγοράς και που άρχισε να δημιουργείται και να αυξάνεται, εκεί που την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, πέραν της απλής αναπαραγωγής, την φρόντιζε το κράτος, ένας “εφεδρικός στρατός”, που επέτρεπε την απόσπαση υπεραξίας στην σχετική της μορφή.

Όταν το κράτος αναλαμβάνει μέρος της αξίας της εργατικής δύναμης, το κομμάτι που αντιστοιχεί στον έμμεσο μισθό καταδεικνύει το γεγονός ότι το προλεταριάτο είναι ιδιοκτησία της καπιταλιστικής τάξης στο σύνολό της, είτε στην κρατική της μορφή είτε ως άμεσα καπιταλιστικής. Αν η άμεση ατομική απαλλοτρίωση του εργάτη από τον εργοδότη του είναι αντίθετη στη φύση της καπιταλιστικής κοινωνικής σχέσης, η ανανέωση και η σταθερότητα αυτής της σχέσης υποδηλώνουν μια συλλογική ιδιοποίηση του συνόλου των προλετάρων: το Κράτος, που έχει μια νομική εξουσία και πρακτική επί των υπηκόων του, μπορεί να παίξει αυτόν τον ρόλο. Ο πολίτης συμπληρώνει, τότε, τον προλετάριο και του επιτρέπει να υπάρχει ως τέτοιος.

Βλέπουμε εδώ ότι ο προλετάριος ως υπήκοος είναι σαν να υπάρχει πάντα μέσα σε ένα πεδίο δυνάμεων που οι πόλοι του είναι το Κράτος και το κεφάλαιο: ο περισσότερο ή λιγότερο ισορροπημένος τρόπος, που συλλαμβάνεται από αυτό το πεδίο δυνάμεων, καθορίζει το επίπεδο ενσωμάτωσής του³. Το να έχει έναν σταθερό μισθό είναι ένα κοινωνικό ζήτημα, οι αγώνες για το οποίο, και οι τρόποι διεξαγωγής τους, προϋποθέτουν από την αρχή αυτή την ενσωμάτωση. Είμαστε λοιπόν αντιμέτωποι με το Κράτος ως υποκείμενα-πολίτες, φορολογούμενοι, ψηφοφόροι και αντιμέτωποι με το κεφάλαιο ως παραγωγό αξίας, κάτοχοι ενός επαγγέλματος κλπ. Από τη στιγμή που υποβαθμίζεται ο μισθός, υποβαθμίζεται και η ιδιότητα του πολίτη: δεν είναι κάποιος πλέον ένας πολίτης “όπως οι άλλοι”, δηλαδή ως το ενσωματωμένο περιθώριο του πληθυσμού που τίθεται ως πρότυπο, όποια κι αν είναι η ψηφιακή ή πραγματική ύπαρξη αυτής της κατάστασης.

Ο πόλος-Κράτος του δυναμικού αυτού πεδίου, αποκτά τότε, σημασία και αρχίζει να παίξει τον πλήρως κατασταλτικό ρόλο του, είτε με την συμβολή της κοινωνίας είτε με την αστυνομία. Οι αγώνες και τα αιτήματα των υπηκόων δεύτερης τάξης στιγματίζονται αμέσως ως παράνομοι, αν δεν τίθεται σε αμφισβήτηση η ίδια η κοινωνική τους ύπαρξη. Έτσι οι γυναίκες, τα φυλετικοποιημένα άτομα και οι υποπρολετάριοι πρέπει στους αγώνες τους να αποδεικνύουν πρώτα απ’ όλα ότι υπάρχουν κοινωνικά όπως υπάρχουν, οι ίδιοι όπως και οι καταστάσεις τις οποίες ζουν. Αν αυτές οι συνθήκες οι ίδιες αναγνωρίζονται, αυτό συμβαίνει συστηματικά μέσα από ένα πρίσμα που αρνείται ακριβώς την όποια φυλετική ή γυναικεία καταπίεση, την κοινωνική αντιστοιχίση στην επισφάλεια, για να τις επαναφέρει σε μια εξωτερική γενικότητα: οι μαύροι υφίστανται την αστυνομική βία γιατί μεταξύ τους υπάρχουν περισσότεροι παραβάτες (αυτό που προσπαθούμε να καταδείξουμε επιδεικνύοντας, για παράδειγμα, το ποινικό μητρώο του George Floyd ή του Adama Traoré), οπότε πρόκειται, στην καλλίτερη περίπτωση, για ένα κοινωνικό πρόβλημα φτώχειας που μπορεί να λυθεί με την κοινωνική άνοδο των μαύρων· οι γυναίκες θα έπρεπε να ντύνονται διαφορετικά ή να διαλέγουν καλλίτερα σύντροφο, οι επισφαλείς δεν ξέρουν πώς να ψάξουν για δουλειά ή να σηκώνονται νωρίς το πρωί κλπ.

Δεν είναι λοιπόν ένας μαύρος ή μια γυναίκα που υφίστανται καταπίεση, όχι περισσότερο απ’ όσο είμαστε υποκείμενοι στην επισφάλεια όχι από ένα σύστημα που θέλει να σε κρατήσει εκεί αλλά εξαιτίας αυτών που κάνουμε ή κάποιων ειδικών περιστάσεων, οι οποίες μπορούν να αναλύονται λεπτομερώς ατελείωτα. Αντιμέτωποι με την κοινωνία, όπως και με την αστυνομία, το σύστημα δικαιοσύνης ή τους κοινωνικούς λειτουργούς, [οι μαύροι, οι γυναίκες κλπ.] θα πρέπει να αποδεικνύουν διαρκώς ότι η ύπαρξή τους είναι δική τους, πλήρως και θετικά. Με άλλα λόγια πρέπει πάντα να δικαιολογείς διαρκώς τον εαυτό σου πριν αγωνιστείς ή να αγωνιστείς δικαιολογώντας τον εαυτό σου. Έτσι η κοινωνία θέτει στον εαυτό της τη βέλτιστη λειτουργία της, ορίζοντάς την η ίδια ως κανονικότητα, όποια κι αν είναι η αποτελεσματικότητά της κατάστασης. Είναι εξαιτίας αυτού που μας μιλάνε ακόμα για “πλήρη απασχόληση”⁴, σαν να ήταν αυτός ο στόχος εφικτός σήμερα με οποιονδήποτε τρόπο. Στην κρίση της πανδημίας, το ερώτημα της επιστροφής στην κανονικότητα πρέπει επίσης να τεθεί με αυτούς τους όρους: ποιος επιστρέφει σε ποια κανονικότητα και πώς.

3 Στμ. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε όντως για το πολωμένο πεδίο της ίδιας της Πολιτικής Οικονομίας. Ο προλετάριος εντός των σχέσεων της πολιτικής οικονομίας. Ως πολίτης και υποκείμενο της εκμετάλλευσης.

4 Στμ. Το όριο του κλασσικού αριστερού αιτήματος για “μόνιμη, σταθερή δουλειά για όλους”.

Η καπιταλιστική τάξη ορίζεται από την κατοχή των μέσων παραγωγής, που σημαίνει ότι μια εργατική δύναμη παράγεται και γίνεται διαθέσιμη, είτε απασχολείται είτε όχι. Το μη παραγωγικό τμήμα του εργατικού δυναμικού είναι μια προϋπόθεση για τη δυνατότητα απόσπασης υπεραξίας από το παραγωγικό τμήμα. Είναι ο *σύνδεσμος μεταξύ υπερεργασίας και αναγκαίας εργασίας* που διαιρεί όχι μόνο την εργάσιμη μέρα αλλά και την ίδια την τάξη, καταλήγοντας να παράγει έναν κατακερματισμό ή διαίρεση και στην ίδια την τάξη των καπιταλιστών. Με αυτή την έννοια μπορούμε να θεωρήσουμε το κράτος και ως μια *εσωτερική διαίρεση εντός της καπιταλιστικής τάξης*.

Όταν ένα Κράτος πετυχαίνει να “διαλύσει” τους καπιταλιστές πρωταγωνιστές και την αγορά, η απαλλοτρίωση της εργατικής τάξης διατηρείται στην *άμεσα κρατική* της μορφή, ως καταναγκασμός, κατασχεμένη μέσω του σχεδιασμού που θα πρέπει να εξισορροπεί τις σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών κλάδων με την κεντρικοποιημένη διαχείριση της παραγωγής. *Η κατάργηση της αγοράς δεν είναι συνώνυμη με την κατάργηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων*, που είναι ο λόγος για τον οποίο **ο σοσιαλισμός δεν είναι παρά μια ιδιαίτερα δυσλειτουργική εκδοχή του καπιταλισμού**. Παρόμοια, η ιδιοποίηση του κράτους από μια αρπακτική κάστα οδηγεί σε μείζονες κοινωνικές δυσλειτουργίες, όπως στις δικτατορίες ή σε χώρες που στηρίζονται στην ιδιοποίηση των εσόδων από το πετρέλαιο. Αυτά τα λίγα παραδείγματα είναι αρκετά ενδεικτικά του ότι μια υπερβολικά άκαμπτη θεωρητική διαίρεση Κράτους-κεφαλαίου *συγκαλύπτει τη ρευστότητα των σχέσεων μεταξύ αυτών των διακριτών και ιδιαίτερων στιγμών* που επικοινωνούν συνεχώς και που δεν μπορούν να νοούνται η μία χωρίς την άλλη.

Αν το Κράτος έχει αναλάβει αυτές τις ρυθμιστικές λειτουργίες εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας, αυτό συμβαίνει επίσης εξαιτίας μιας προκατάληψης όταν κάποια από τις δυο ανταγωνιστικές τάξεις θέλει να αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Το έχουμε δει αυτό για τους καπιταλιστές αλλά, ιδιαίτερα στον παλιό κύκλο αγώνων, υπήρχε επίσης το ρίσκο οι προλετάριοι να οργανώνονταν με έναν συνεταιριστικό ή πολιτικό τρόπο ώστε να καταστούν οι ίδιοι εγγυητές της αναπαραγωγής τους: απεργίες, ταμεία ενίσχυσης των ανέργων κλπ. Αυτός είναι ένας από τους παράγοντες που *έδωσε στο κράτος τον ειδικό του ρόλο ως ενός “καλού” ενδιάμεσου στην αναπαραγωγή, “καλού”, φυσικά, από τη σκοπιά της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας*.

Σε όλες τις περιπτώσεις, *το Κράτος ανήκει de facto στην άρχουσα τάξη*, είτε είναι η παλιά αστική τάξη είτε μια νεοδημιουργημένη από οποιαδήποτε “επαναστατική” διαδικασία που περιλαμβάνει την *ιδιοποίηση* του κράτους (σοσιαλισμός, απο-αποικιοποίηση κλπ.). Είτε είναι κάποια συλλογικά σώματα είτε οι ιδιωτικές εταιρείες που ιδιοποιούνται την παραγόμενη υπεραξία, αυτό συνεπάγεται πάντα την απόσπαση υπερεργασίας⁵, την κυριαρχία μιας τάξης πάνω σε μια άλλη. *Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης είναι η αναπαραγωγή αυτών των ταξικών σχέσεων και, συνεπώς, είναι ο τόπος της ταξικής πάλης*.

Ιστορικά, ο καπιταλισμός ξεκινά με την δημιουργία μαζών φτωχών ως του κοινωνικού “υλικού” από το οποίο θα αναδυόταν το βιομηχανικό προλεταριάτο ή, ακριβέστερα, στη δυναμική αυτής της δημιουργίας. Είναι λοιπόν από το κοινό αποτέλεσμα της δικής του δυναμικής και της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, όπως υπάρχει, που προκύπτει η διατήρηση δεξαμενών διαθέσιμης και φτηνής εργασίας, η οποία δεν γίνεται φυσικά χωρίς και τη δημιουργία “σκουπιδότοπων” και γκέττο κάθε είδους. Είναι πάντα μια εύθραυστη ισορροπία μεταξύ απασχόλησης και ανεργίας/μη-απασχόλησης που χαρακτηρίζει το προλεταριάτο: **πρέπει να δουλεύει και να μην δουλεύει**. Πρέπει να περνάμε πάντα από τον φτωχό στον προλετάριο αλλά αυτό μπορεί να γίνει *μόνο περνώντας πάντα από τον προλετάριο στον φτωχό*.

Μια από τις αντιφάσεις στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης είναι ότι μπροστά στη δομική ανεπάρκεια των μισθών, υπάρχει η συνθήκη της διαρκούς επιβεβαίωσης της κεντρικής σημασίας των μισθών: αυτή είναι η αντίφαση που η *TC* αποκαλεί **“μισθωτή κοινωνία”**. Αυτή η αντίφαση δεν είναι τίποτα άλλο από την πληθυσμιακό νόμο του κεφαλαίου ή την πτώση του ποσοστού κέρδους: **είναι η αποβολή της ζωντανής εργασίας που είναι απαραίτητη για την απόσπαση υπεραξίας**.

5 Στμ. Ειδικά οι λάτρεις των “χρυσών ημερών του Σοβιετικού καθεστώτος” ας αναρωτηθούν απλά το εξής: όλες αυτές οι περιβόητες “δωρεάν” (sic) παροχές του σοσιαλιστικού κράτους, δηλαδή ο έμμεσος μισθός των εργατών, μαζί με τον άμεσο (επίσης από το κράτος) μισθό, δηλαδή το συνολικό κόστος της αναπαραγωγής των εργατών, αντιστοιχούσαν στην πλήρη αξία της παραγόμενης εργασίας; Ή υπήρχε υπερεργασία, άρα και απόσπαση υπεραξίας, στα καθεστώτα αυτά; Και ποιος την ιδιοποιούνταν;

Από αυτή την άποψη, η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης δεν σκοπεύει στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των εργατών ούτε στο να επιτρέπει στον καθένα να βρίσκει μια δουλειά. Αυτό που αναπαράγεται από το κράτος είναι *μόνο παρεμπιπτόντως* εξατομικευμένοι εργάτες αλλά στην ουσία *μια κοινωνική σχέση*, στην οποία οι “άμεσοι” εργάτες είναι τα μέσα της συσσώρευσης. Επειδή αυτό που παράγεται μέσω της αναπαραγωγής είναι αυτό το συγκεκριμένο εμπόρευμα⁶, το οποίο *δεν μπορεί να προκύψει από κάποια καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία ούτε παράγει κάποια υπεραξία γι’ αυτόν που το πουλά αλλά μόνο γι’ αυτόν που το καταναλώνει*: η εργατική δύναμη.

Αυτός ο χαρακτήρας του εμπορεύματος ξεχειλίζει φυσικά από όλες τις πλευρές του ατυχούς φορέα του, που ταυτίζει τον εαυτό του μάλλον πιο πολύ απ’ όσο πρέπει με το περίφημο αυτό δέρμα που “πρέπει να πάει στην αγορά για να μαυρίσει”, και στο οποίο είναι υπερβολικά προσηλωμένος. Στο πλαίσιο μιας κρίσης πανδημίας, όταν, περισσότερο από ποτέ, θα ακουστούν συνθήματα του τύπου “οι ζωές μας δεν είναι τα κέρδη τους”, και όταν θα ζητήσουμε από το Κράτος να παίξει έναν προστατευτικό ρόλο, που ούτε μπορεί ούτε πρόκειται να παίξει, είναι ίσως σημαντικό να το θυμόμαστε αυτό.

Ο θεμελιώδης κατακερματισμός του προλεταριάτου παράγεται *άμεσα* από αυτό που το κάνει να υπάρχει ως τάξη, την απόσπαση υπεραξίας, εξαιτίας της σχέσης ανάμεσα στην αναγκαία εργασία και την υπερεργασία: είναι μια βαθμιαία διαίρεση μεταξύ εργασίας και μη-εργασίας, μεταξύ εργασίας, που εμπλέκεται στην παραγωγή, και των “υπεράριθμων”, που συγκροτεί το προλεταριάτο ως *άμεσα* κατακερματισμένο. Ιστορικά, το προηγούμενο εργατικό κίνημα βοήθησε στη συγκάλυψη αυτού του κατακερματισμού, προάγοντας την κεντρική φιγούρα του εργάτη που θεωρούνταν η κανονικότητα απέναντι στους λούμπεν κάθε απόχρωσης, και οι ίδιοι οι καπιταλιστές υλοποιούν αυτή την κοινωνική κατάσταση στιγματίζοντας τους “φτωχούς”, σε αντίθεση με τους “καλούς εργάτες”, είτε μέσω της φιλαν-

6 Στμ. Αυτό, με άλλα λόγια, που είναι η **βάση της παραγωγής όλων των άλλων εμπορευμάτων παράγεται κατά την αναπαραγωγή** και να δούμε την πηγή αυτού θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε “*απόκλιση*” κεφαλαίου-εργασίας. Τι εννοούμε με αυτό: στην πραγματικότητα τα κυκλώματα παραγωγής κεφαλαίου (κατά τη διαλεκτική: εμπόρευμα-χρήμα-κεφάλαιο) και παραγωγής της εργατικής δύναμης δεν συμπίπτουν. Στην πραγματικότητα είναι ανταγωνιστικά. Η εργατική δύναμη γίνεται *μέσο της παραγωγής του κεφαλαίου όχι με οικονομικούς όρους* (δηλαδή όχι μέσα από μια αυτόματη λειτουργία της αγοράς ή της εμπορευματικής κυκλοφορίας) αλλά *μέσα από την πυρηνική σχέση εκμετάλλευσης*. Η εργατική δύναμη, που “ζωοδοτεί” με υπεραξία τα εμπορεύματα, επιτρέποντας τη συσσώρευση του κεφαλαίου είναι ένα εντελώς ιδιάζον εμπόρευμα **που δεν ανάγεται στο ίδιο το κεφάλαιο**. Εξ ου και η θεμελιώδης τάση του κεφαλαίου να την υπάγει, δηλαδή να την καταστήσει ένα εμπόρευμα “όπως όλα τα άλλα”, να το υπαγάγει πλήρως στον νόμο της ανταλλαγής και της παραγωγής αξίας και συνεπώς να το θέσει στον πυρήνα της αυτοαξιοποίησής του! Αυτό θα ισοδυναμούσε με την πλήρη κυριαρχία του κεφαλαίου, την πλήρη απορρόφηση του άλλου πόλου της αντίθεσης από το κεφάλαιο, άρα και την πλήρη αλλοτρίωση της εργασίας και του ανθρώπου. Είναι με λίγα λόγια το ακριβώς αντίθετο της επαναστατικής διαδικασίας, αν ως τέτοια νοούμε την αυτοκατάργηση της εργασίας μέσα από την κατάργηση του κεφαλαίου. Αλλά στην αντεπανάσταση δεν έχουμε καμιά αυτοκατάργηση του κεφαλαίου μέσα από την κατάργηση της εργασίας αλλά την πλήρη αλλοτρίωσή της. Με τον ίδιο τρόπο που η κατίσχυση της εργασίας επί του κεφαλαίου δεν συνιστά καμιά επανάσταση αλλά απλά την αλλοτρίωση του κεφαλαίου ως “εργατικού κράτους”. Η “εμπορευματοποίηση” της εργατικής δύναμης δεν παράγεται από τη διαλεκτική της αξίας αλλά από τη διαλεκτική της εκμετάλλευσης, δηλαδή τη διαλεκτική του κοινωνικού ανταγωνισμού. Αυτό που κάνει την εργατική δύναμη ανταλλάξιμη και τη διοχετεύει στη ροή της γενικευμένης αξίας είναι η ταξική διαίρεση. Φυσικά αυτές οι δύο διαλεκτικές, η διαλεκτική της αξίας και της ταξικής κυριαρχίας ανατροφοδοτούνται. Ίσως αυτό που διακρίνει τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις από προηγούμενες σχέσεις κυριαρχίας είναι αυτή η σύζευξη των δύο διαλεκτικών, αυτό το *intrelocking*, δηλαδή η *εμπορευματοποίηση του παράγοντα εκείνου που εγγυάται την ίδια την εμπορευματική παραγωγή*, η *αλληλοσύμπλεξη* των δύο αυτών κυκλωμάτων της παραγωγής και της εκμετάλλευσης που σε όλες τις άλλες ταξικές κοινωνίες είναι στην πραγματικότητα ανεξάρτητα. Από την άλλη βέβαια η εμπορευματοποίηση της εργατικής δύναμης μεταφράζεται ουσιαστικά σε αυτό που λέμε υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, την τάση του κεφαλαίου δηλαδή να αφαιρέσει την ίδια την εργατική δύναμη από το ριζωμά της στον κοινωνικό ανταγωνισμό ως μια “οικονομική δύναμη”, ως ένα εμπόρευμα όπως όλα τα άλλα. Είναι η δυναμική της καθολικής κυριαρχίας του κεφαλαίου στον αντίποδα της οποίας η εργατική δύναμη θα πρέπει να τείνει στην “αποεμπορευματοποίησή” της, που σημαίνει στην πραγματικότητα την αυτοκατάργηση του προλεταριάτου: αν η εργατική δύναμη πάψει να είναι εμπόρευμα τότε καταρρέει η ίδια η διαλεκτική της αξίας αφού αυτό που επιτρέπει τη γενικευμένη ανταλλαξιμότητα μέχρι το επίπεδο του κεφαλαίου είναι η ανταλλαξιμότητα της ίδιας της εργατικής δύναμης ως κοινωνικά αναγκαίου χρόνου παραγωγής. Δηλαδή να πάψει να είναι η εργατική δύναμη η αλλοτριωμένη, ανταλλάξιμη μορφή της ανθρώπινης δραστηριότητας.

θρωπίας είτε μέσω της καταστολής⁷. Σ' αυτούς τους καιρούς της υγειονομικής κρίσης, αναρωτιόμαστε πάντα, αντιμέτωποι με την παρατήρηση ότι είναι οι πιο φτωχοί πληθυσμοί, συνεπώς και αυτοί που υφίστανται τις μεγαλύτερες φυλετικές διακρίσεις, εκείνοι που βρίσκονται μεταξύ όσων πλήττονται περισσότερο, αν αυτό δεν έχει να κάνει με κακές συνήθειες ή έναν άσχημο τρόπο ζωής (παχυσαρκία, υγιεινή, προβλήματα υπέρτασης κλπ.), αν λοιπόν δεν είναι, έστω και λίγο, και δικό τους λάθος. Αυτοί οι επιπρόσθετοι παράγοντες νοσηρότητας συγκαλύπτουν την πραγματικότητα των κατάμεστων βαγονιών του προαστιακού⁸ στη διάρκεια της καραντίνας, με τον ίδιο τρόπο που θα κοιτούσε κανείς αντίστοιχους τέτοιους παράγοντες για τον George Floyd και όχι το γόνατο του μπάτσου στον λαιμό του.

Αυτός ο κατακερματισμός συνεπάγεται τον ορισμό ενός “εσωτερικού” και ενός “εξωτερικού”, ταυτόχρονη διατήρηση του κοινωνικού νόμου του μισθού και διατήρηση, εξίσου απαραίτητη, αλλά “υπό καταστολή”, ενός σχετικού υπερπληθυσμού – ο οποίος μπορεί και να τείνει να γίνει απόλυτος. Μπορούμε να ακούμε τη λέξη “καταπιεσμένος” με τη διπλή έννοια τόσο της άρνησης ύπαρξης όσο και του υποβιβασμού, αποκλεισμού, περιθωριοποίησης κλπ.

Με το κεφάλαιο, ο κατακερματισμός, ως κοινωνικό φαινόμενο, γίνεται ταυτόσημος με την καθαρά οικονομική εκμετάλλευση και αντίστροφα. Είναι ένα φαινόμενο που προσιδιάζει στην [εργατική] τάξη στον βαθμό που είναι μια τάξη του κεφαλαίου, κι αυτός είναι ο λόγος που δεν είναι τα αφεντικά που δημιουργούν τον ρατσισμό για να διαιρέσουν το προλεταριάτο, όχι περισσότερο από όσο είναι ο ρατσισμός ένα προκαπιταλιστικό κατάλοιπο - γι' αυτό υπάρχει ένα εθνικό προλεταριάτο, και γι' αυτό είναι λευκό κλπ. Ο κατακερματισμός **υπάρχει μόνο κοινωνικά**, η “καταπίεση” των ανέργων, των μη-απασχολούμενων, συνεπάγεται ότι δεν μπορεί να περιγραφεί πλήρως με τις “κατηγορίες του κεφαλαίου”, από το οποίο ακριβώς αυτοί καταπιέζονται. Λαμβάνει χώρα στο επίπεδο της καπιταλιστικής κοινωνικής ολότητας, δεν θα πρέπει να συγχέεται με έναν καθαρά κατακερματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, δεν μπορεί να αναχθεί σε έναν καταμερισμό της εργασίας. Ο κατακερματισμός είναι πραγματικά φυλετικός. Είναι επίσης αυτός ο κατακερματισμός που αναπαράγεται και η αναπαραγωγή γίνεται μέσα από αυτόν τον κατακερματισμό. Το ίδιο προφανώς ισχύει και τις έμφυλες διαιρέσεις.

Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης είναι λειτουργία της κοινωνικά παραγόμενης αξία: αυτό είναι φανερό όταν βασίζεται στις ιδιωτικές διασφαλίσεις αλλά το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση που το κράτος αναλαμβάνει αυτόν τον ρόλο κεντρικά, πβλ. *Brunhoff*: “η μη-αγοραία μορφή συντήρησης του εργάτη καθορίζεται από την αγοραία”, αφού το επίπεδο του έμμεσου μισθού ή των επιδομάτων βασίζεται σε οικονομικές εκτιμήσεις (το “κόστος ζωής”, τις αποδείξεις από διάφορα ταμεία, κλπ.), στην αξία που παράγει κοινωνικά κάθε εργάτης τόσο για τον καπιταλιστή “του” όσο και για τους καπιταλιστές συλλογικά, και στον αντίκτυπό της στα κρατικά ταμεία. Εδώ είναι η κίνηση της αποβολής ζωντανής εργασίας που έρχεται να συμπιέσει τα *ray-as-you-go* σχήματα: η μείωση του αριθμού των εργατών σ' έναν κλάδο, ταυτόσημη με τον εκσυγχρονισμό του, αποτρέπει τη συντήρηση της συντήρησης των ενεργών εργατών (και των ανενεργών που έχουν συνεισφέρει) εκτός αυτού του κλάδου, με εξαίρεση, ίσως, το να μπει χέρι για λίγο στον κρατικό προϋπολογισμό. Όταν η CGT λέει ότι τα κέρδη από την αύξηση στην παραγωγικότητα θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν ως επανόρθωση για την πτώση στον αριθμό των εργαζόμενων, βρισκόμαστε μπροστά στο ίδιο παράδοξο όπως και με το “δουλειά για όλους για να δουλεύουν λιγότερο”, ερχόμαστε αντιμέτωποι με την αντίφαση της απόσπασης της υπεραξίας: ο “εφεδρικός στρατός” μπορεί να καταργηθεί μόνο με το κόστος μιας πτώσης στην παραγωγικότητα, με άλλα λόγια των ίδιων των συνθηκών αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου. Δεν μπορούμε να έχουμε και πλήρη απασχόληση και τα οφέλη της αύξησης της παραγωγικότητας, ο πλούτος από το παρελθόν δεν υπάρχει για να χρησιμοποιηθεί επικουρικά στη σημερινή μιζέρια αλλά μόνο για να παράγει περισσότερο πλούτο.

Το επίπεδο της επανόρθωσης εξαρτάται πάντα από τον λόγο ενεργών/ανενεργών εργατών (είτε από κατανομή είτε ακόμα και από κεφαλαιοποίηση, ιδιωτικά ασφαλιστικά πλάνα που εξαρτώνται από την τακτική πληρωμή των εισφορών): όταν αυτός ο λόγος εκρήγνυται, όπως συμβαίνει με τον Covid-19, και μάζες ανθρώπων βρίσκονται ταυτόχρονα άνεργοι, είναι το Κράτος που είναι ο εγγυητής της επιστροφής στην κανονικότητα, με άλλα λόγια, είναι αυτό που ξαναγεμίζει τα ταμεία με την δυνατότητά του για ενορχηστρωμένα, εκτός αγοράς οικονομική δράση. Είναι λοιπόν αυτό που επίσης διαμορφώνει άμεσα το ζήτημα που ανακύπτει μέσα από τους αγώνες όταν οι καπιταλιστές και το προλεταριάτο βρίσκονται να αντιτίθενται μέσα στην κρίση: το ζήτημα μιας αναγκαίας υποτίμησης της εργατι-

7 Στμ. Εδώ αναδεικνύεται μια ακόμα πιο βαθιά και κρίσιμη συνέπεια της αναπαραγωγής του στιγματισμού του λούμπεν προλεταριάτου από την καθώς πρέπει εργατική τάξη.

8 Στμ. Στο πρωτότυπο: *RERs*.

κής δύναμης, και του επιπέδου της αναπαραγωγής της, ώστε να επανέρθουν τα κρατικά ταμεία στο προηγούμενο επίπεδο. Αυτό το επίπεδο δεν είναι επίσης προκαθορισμένο, εξαρτάται από τη συγκυρία: δεν υπάρχει επιστροφή στην κανονικότητα γιατί δεν υπάρχει “κανονικότητα”: όλα αυτά, που μπορούν να εκτεθούν σε όρους οικονομικών διαδικασιών, γίνονται, στην πραγματικότητα, μέσα από τους ταξικούς αγώνες. Εν πάσει περιπτώσει, αν γίνεται αυτή η “επανα-εξισορρόπηση”, γίνεται σε βάρος του προλεταριάτου και θέτει καινούρια πρότυπα για την αναπαραγωγή, πρότυπα προφανώς ακόμα χαμηλότερα από αυτά πριν την κρίση.

Όσον αφορά αυτό ακριβώς το σημείο, ο μηχανισμός της κρίσης είναι ταυτόσημος με την “κανονική” λειτουργία, απλά είναι πιο γρήγορος: η μείωση του λόγου ενεργών/ανεργών εργατών είναι ομοούσια με την αποβολή ζωντανής εργασίας: “κανονικά” υπάρχουν πάντα λιγότερα περιουσιακά στοιχεία [assets] σε σχέση με την δυνητική εργασία ή έχουμε μια μη-δραστηριότητα, η οποία, όμως, πρέπει να διατηρείται σε μια καλή κατάσταση.

Αν η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης είναι τόσο εύθραυση αυτό δεν οφείλεται μόνο στο ότι από την μια πλευρά θέτει την απασχόληση ως την νόρμα (υποκρινόμαστε πάντα ότι η ανεργία υπάρχει μόνο στο περιθώριο, οι εισφορές δεν προορίζονται για ξαφνική μαζική ανεργία, όπως συνέβη με τον Covid), αλλά επίσης και γιατί εξαιτίας αυτού κουβαλά τη λογική της συμπίεσης του τμήματος της αναγκαίας εργασίας: τα βοηθήματα δεν είναι ανακουφιστικά, διατηρούν μια δομική ευθραυστότητα στην αγορά εργασίας. Αυτή η συνολική οικονομική λογική πάει χέρι-χέρι με την λογική του κράτους για τον προϋπολογισμό του. Ακόμα και σε μια “κανονική” κατάσταση, τα χαμηλότερα στάνταρ της αναπαραγωγής είναι πάντα στο χείλος της μη-αναπαραγωγής: ένας ελάχιστος μισθός, μαζί με ένα κοινωνικό βοήθημα, για ένα συνηθισμένο εργατικό νοικοκυριό πέφτει κάτω από τον πήχη της αναπαραγωγής από τη στιγμή που κάποιος δεν έχει μια μόνιμη σύμβαση, δεν μπορεί να διεκδικήσει το κοινωνικό βοήθημα, που ο/η σύζυγος είναι ξένος/ξένη, που δεν υπάρχει κανένα επίδομα, που το ζευγάρι είναι χωρισμένο κλπ. Η αναπαραγωγή γίνεται σε ένα ελάχιστο, ένα ελάχιστο που καθορίζεται από την κεντρικότητα του μισθού θεωρούμενου ως του στάνταρ που πρέπει να διατηρηθεί, και πάντα συνεπάγεται να πηγαίνει κανείς κάτω από αυτό το ελάχιστο. Οπότε, όταν βγαίνουμε έξω από το “κανονικό”, η φτωχοποίηση γίνεται δομικά μη διαχειρίσιμη.

Επιπλέον, ο ρόλος της γενικής χρέωσης τόσο για το προλεταριάτο όσο και για τη μεσαία τάξη (που είδαμε στις ΗΠΑ στη διάρκεια της κρίσης, λίγες μέρες μετά την αρχή της καραντίνας, να σχηματίζουν από κοινού ουρές για ένα βοήθημα φαγητού), εμφανίζεται εδώ να εμπεδώνεται στο συνολικό σύστημα ως ένα ακόμα συμπλήρωμα σ’ αυτό που δεν είναι ποτέ αρκετό και που συνεισφέρει στην επέκταση της κρίσης, όπως είδαμε το 2008.

Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης είναι άμεσα άνιση, σύμφωνα με την θεμελιώδη διαίρεση υπεργασίας/αναγκαίας εργασίας που αποτελεί τη βάση της διαδικασίας παραγωγής αξίας. Αν και αυτή την περίοδο υπάρχει αποσύνδεση της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και της αξιοποίησης του κεφαλαίου, η σύνδεση αυτή παραμένει αναγκαία και δεν έχει ποτέ καταργηθεί. Παρατηρώντας, όμως, και ότι, μ’ έναν συγκεκριμένο, τρόπο η αποσύνδεση αυτή υπάρχει πάντα θεωρητικά, με την αποκαλούμενη “παγκοσμιοποίηση” το κεφάλαιο επιδιώκει, και ολοκληρώνει, μια κίνηση που συνίσταται στο να απαλλαγεί από ένα προλεταριάτο που ως συγκεκριμένος καπιταλιστής δεν θέλει να το αναγνωρίζει ως “δικό του” αλλά, παρ’ όλα αυτά, πρέπει πάντα γενικά να του ανήκει. Είναι σ’ αυτή την κίνηση που το κεφάλαιο αφήνει στην πραγματικότητα μάζες πλεοναζόντων στα χέρια του κράτους, το οποίο πρέπει να μορφοποιήσει αυτή τη γενικότητα της ιδιοποίησης της τάξης από το κεφάλαιο, να διατηρήσει τη διαθεσιμότητα, να οργανώσει την ευθραυστότητα, να καταστείλει τις εξεγέρσεις.

Ανάλογα με την κοινωνικά παραγόμενη αξία, η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης ως έχει είναι λιγότερο “αναδιανομή” ή “διαμοιρασμός” του πλούτου και περισσότερο ένας τρόπος διατήρησης των άμεσων μισθών στο ελάχιστο δυνατό σημείο, κάνοντας ακόμα πιο ουσιαστικό τον σύνδεσμο ανάμεσα στον παραγόμενο πλούτο, τους μισθούς, ως τιμές της εργασίας που έχει γίνει, και, τελικά, την ατομική ή συλλογική αναπαραγωγή του εργάτη. Λαμβανομένη στην αντιφατική λογική του κεφαλαίου⁹.

Σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο, είναι ένας συγκεκριμένος τρόπος αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης που έχει εξαλειφθεί, αυτός που είχε πετύχει να ενοποιήσει την αυξανόμενη μάζα της εργατικής δύναμης με τη διαδικασία συσσώρευσης, να κάνει συνεκτικές αυτές τις δύο διαδικασίες, παράγοντας μια πιο ομοιογενή εργατική τάξη και τη διαδικασία παραγωγής αξίας σε εθνικές περιοχές, έναν πιο “στέρεο” εθνικισμό, καλλίτερα εδαφικοποιημένο, θα λέγαμε. Αυτή είναι η τόσο παινεμένη πε-

9 Στμ. Στο πρωτότυπο: *Elle est prise dans la logique contradictoire du capital.*

ρίοδος του προγράμματος του CNR¹⁰, στην εκδοχή της γαλλικής κοινωνικοποίησης, όπως αυτή του Αμερικάνικου ονείρου. Ο εργάτης θα μπορούσε να ζει ως Γάλλος ή ως Αμερικάνος και την ίδια στιγμή ως εργάτης, και να είναι περήφανος και για τα δύο.

Αν η κεντρικότητα του μισθού διατηρείται ως γενικότητα, από την άλλη, σε συγκεκριμένες ζώνες (οι οποίες δεν είναι μόνο γεωγραφικές αλλά έχουν επίσης κοινωνικά χαρακτηριστικά: νεολαία, γυναίκες, φυλετικοποιημένα άτομα κλπ.) δεν υπάρχει άλλη πραγματικότητα από την παρουσία της αστυνομίας. Αυτές οι περιοχές είναι ειδικά σχεδιασμένες ώστε να είναι όσο το δυνατόν πιο αφόρητο να κατοικούνται, ώστε να “κάνουμε τα πάντα για να φύγουμε από κει” (οποιοσδήποτε κοινωνικός λειτουργός θα σας το πει αυτό), με άλλα λόγια δεχόμαστε τα πάντα και είμαστε πλήρως διαθέσιμοι υπήκοοι επειδή είμαστε εντελώς αποδυναμωμένοι. Σε αυτές τις ζώνες δεν υπάρχει, όπως συχνά λέγεται, καμιά “αποεπένδυση” από το κράτος: είναι η αστυνομία που διασφαλίζει την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης ως αναπαραγωγής αυτής της κατάστασης.

Στην παρούσα κατάσταση, αν η επέκταση της εξαθλίωσης δεν μπορεί να γίνεται χωρίς όρια ή χωρίς συγκρούσεις μπορεί, από την άλλη, να γίνεται επ’ αόριστον σε ζώνες, κάτι που συνεπάγεται διαφοροποιημένους τρόπους αναπαραγωγής που διαχέονται ο ένας στον άλλο, επιτρέποντας, σε περιόδους κρίσης, μια μαζική επαναταξινόμηση περιοχών στο κατώτερο μοντέλο. Η “*La mise en abîme*”¹¹, για την οποία μιλά η TC, μπορεί να ειπωθεί σαν ένα είδος αέναης, ασυμπτωτικής χοάνης. Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης μπορεί, τότε, να γίνεται ως μια αόριστη κίνηση φτωχοποίησης σε επικράτειες και περιοχές που είναι όλο και περισσότερο άκρως ιεραρχικές.

Η εθνο-λαϊκιστική απαίτηση για μια ομοιογενή εθνική επικράτεια (ομοιογενή και φυλετικά), για μια επαναεθνικοποίηση του κεφαλαίου και της εργατικής δύναμης, αποκτά το νόημα μιας εξέγερσης ενάντια στην τωρινή κατάσταση των πραγμάτων. Το τρέχον πολιτικό θέαμα είναι αυτό φιλελεύθερων και εθνικιστών που μάχονται για τον έλεγχο ενός πλοίου που βυθίζεται. Καθώς δεν υπάρχει τίποτα στην τρέχουσα δυναμική του κεφαλαίου για να πιαστεί κανείς και να το προάγει θετικά ως διέξοδο από αυτή την κατάσταση, δεν έχουμε άλλη επιλογή από αυτήν ανάμεσα σε αντιδραστικές ουτοπίες και τη συνέχιση μιας καταστροφής της οποίας είμαστε θύματα και ηθοποιοί. Χωρίς να ισχυριζόμαστε κάτι, αν υπάρχει μια δυνατότητα υπέρβασης αυτής της κατάστασης, αυτή είναι εντός των πολλαπλών καταστάσεων κρίσης που αναδύονται από τις τρέχουσες αντιφάσεις, με την πιο πρόσφατη να είναι η υγειονομική κρίση του Covid, κρίση για την οποία η εξέγερση σε μείζονες αμερικάνικες πόλεις μετά τη δολοφονία του George Floyd θα μπορούσε εύκολα να αναλυθεί ως “οπισθόκρουση”. Το ταυτόχρονο και η αλληλοδιαπλοκή αυτών των κρίσεων, που ρέουν η μια στην άλλη, η αυξανόμενη μη-διαχειρίσιμη φύση τους, η αποσύνδεση των στοιχείων που μέχρι τώρα, έστω και δυσλειτουργώντας, διασφαλίζουν την κοινωνική τάξη, πρέπει να κατανοηθούν ως η δυνατότητα μιας ρήξης που θα μπορούσε να συνίσταται στην εδραίωση καινούριων πρακτικών συνδέσεων μεταξύ ομάδων και ατόμων, έξω από τις καπιταλιστικές σχέσεις και την κρατική τους διαχείριση.

10 Στμ. CNR, *Conseil National de la Résistance*, Εθνικό Συμβούλιο Αντίστασης: το σώμα που διηύθυνε και συντόνισε τα διαφορετικά κινήματα της Γαλλικής αντιστάσεως, τον τύπο, τα συνδικάτα και μέλη των πολιτικών κομμάτων που ήταν εχθρικά στην κυβέρνηση του Βισύ, από τα μέσα του 1943 και μετά.

11 Στμ. Η “Αβυσσος”.